

RAZGLEDNIK

KNJIŽEVNOST

Narte Velikonja, *Besede*. Povest. Sodalizio S. Ermacora, Edit. Gorizia (Družba sv. Mohorja, založba. Gorica). 309 str.

Spet nas Narte Velikonja vodi v svojo domačo otliško faro na visoki planoti ob robu Trnovskega gozda med Čavnom, Golaki, Medvedjim in Oblim vrhom nad Ajdovščino v Vipavski dolini, kamor nas je popeljal že v lanski mohorski povesti »Naš pes« (Mohorjeva knjižnica, 84, Celje, 1936). In spet je to domačija pisateljevih mladih let, ko je bil na Otlici za župnega upravitelja Ed. Meznarič, v Dolu za šolskega vodjo Edm. Čibej, za gozdnega upravitelja inž. Hanuš z gospo Rozo, za gozdna čuvaja pa (poleg Velikonjevega očeta in starega očeta, ki ju pa v tej povesti ne vidimo) drž. gozdarja Jožef Jelinčič in Nemeč Siegl: domačija Velikonjevih šolskih in dijaških let v tistem poslednjem desetletju pred véliko vojskó.

A zdaj nam pisatelj ne razgrinja kakor v povesti o Belinu in rajnem bratu Gusteljnu svojih mladostnih doživljajev, niti nam ne pripoveduje o tovariših pri igri in v šoli, bratih in sestrah, očetu in materi in maminih starših, nič ne vidimo več otroških iger in otroških skrbi, otroškega veselja in otroške žalosti, nič blažene otroške brezskrbnosti — v življenju preskušeni človek se ozira na vse to z nekim smehljajočim se ganotjem, saj bi svojih življenjskih skušenj, dobojevanih bojev, premaganega trpljenja kljub domotožju po tistih lepih časih vendarle ne hotel zamenjati tudi ne za svoj lastni nekdanji otroški raj. Namesto otroškega raja vstaja v »Besedah« pred našimi očmi nekako ves otliški svet sploh, z Otlico in Dolom: pokrajina in zemlja, ljudje in življenje, občina in fara.

Pokrajina in zemlja, z vodo siromašna, s kamenjem bogata, s plitvo, skopo prstjo, z njivami z zloženim kamenjem zavarovanimi, s pustimi travniki po rebrih in kotanjah, s kamenitimi pašniki po bregovih; z »deželo« jo veže nova cesta, drzno po čavenskih strminah izpeljana, s predori in z mostovi nad prepadi; a vodovoda še nima — dobila ga je šele pozneje — zato pa je ob suši joj in prejoj: kapnice se izpraznijo, kali posuše in treba je po ure daleč iz potoka Lokavščka visoko v breg nositi vodo za žejno živino, za kuho in za človeka. — Ljudje vseh slojev: kmetje in bajtarji, župnik, učitelj in učiteljice, obrtniki in šivilje, krčmarji in gozdarji, cerkovnik in občinski pisar, kramar in krošnjar, hlapci in dekle, pastirji in

dninarji, slaboumni in občinski siromaki. In med vsem tem ljudstvom prava pisana mnogovrstnost življenja, mladega, v prihodnost strmečega, in starega, s krivdo iz preteklosti obloženega, s slepo strastjo za častjo, za imetjem, za ljubezensko slo drvečega, in zvesto za poštenje in pravico, za mir in spravo se prizadevajočega, srdito maščevalnega, v bojazni trepetajočega, pogumno zravnanega. K temu še občinske skrbi za šolo, za župnijske potrebe, za vodo in kurjavo, za cesto in gnojišča; nasprotja med gruntarji in malimi ljudmi, med gozdarji in lovskimi instinkti kmečke mladine in še to in še ono in še tretje.

Vso to pestrost življenja je zajel pisatelj v razmeroma tesni časovni okvir košnje in žetve, ko se ob košnji stari župan Mlakar zaduši pod prevrnjenim senenim vozom in se v naslednjih tednih ob boju za županski stolec razburijo duhovi in razvnamejo strasti, da se razdirajo stare in sklepaajo nove prijateljske in ženitvene zveze, da se odkrivajo in kaznujejo stare krivice in delajo nove, da zagrne plaz vedno večajočih se govorice vso občino in faro. Suša in vročina, ki prav v tem času kakor môra ležita nad pokrajino in trpinčita vse živo stvarstvo in jemljeta človeku mirno razsodnost, sta sicer nedvomno za te kraje zelo značilen podnebni pojav, značilen tako za trdost življenja kakor za trdoživost človeka teh krajev; a pisatelju sta razen tega nekak simbol tudi za duhovno dogajanje: suše in vročine nerazsodnosti in strastne razvnetosti v človeških glavah in srcih. »V vročini vse raste v besedi in možganih«, premišljuje v svoji zadregi občinski pisar Brus. In ko volitve minejo — čisto nepričakovano postane župan mimo vseh, ki so se za to čast potezali, najpreudarnejši izmed občinskih mož, Liher, ki se za čast kar nič gnal ni — in ko še pred otliško šagro (žegnanjem) pri fari Angelski gori pozni poletni nalivi spet napojijo zemljo, napolnijo kapnice in kale in potoke ter ohlade ozračje: tedaj se umirijo tudi duhovi, stara prijateljstva premostijo nove prepire, mlade zaroke umirijo stara sovraštva. Nekaka simbolika se izraža tudi v naslovu povesti. Nadučitelj razlaga občinskemu tajniku dogajanje ob volitvah: »E, za volitve je treba kaj pristaviti, da bolj vleče. Nekdo se mora zoper kaj boriti, nekdo mora kaj obljubiti, nekdo mora popravljati krivice, ki so jih storili drugi, četudi je bil sam zraven. Za volitve je treba besed in ljudje radi poslušajo!«

Velikonjeva povest je pisana realistično mirno, tako da stvari tako rekoč same zase govore, pri tem pa živo in mikavno; kar jo pa posebno odlikuje, je nazornost, s katero je pisatelj postavil pred nas pokrajino in življenje v njej, zlasti pa ljudi, ki se kar sami od sebe oblikujejo pred nami s svojimi lastnimi besedami in dejanji, dejal bi, ne da bi jim pisatelj kaj iz svojega dodajal. Ta mirna objektivnost pripovedovanja pa je povzdignjena v nekako večnostno tipičnost z dejanjem samim in z vesoljno mislijo, izraženo v njej, da morajo kljub vsemu nasprotnemu videzu mir in pravica in ljubezen v življenju naposled vendarle zmagati. Posebno se to vidi v dogajanju med tistimi osebami, ki ob vsej občestvenosti vse povesti — vendarle najbolj zajemajo bralčevo zanimanje. Staro nasprotje med podžupanom krčmarjem Čibejem in bivšim županom Rugarjem — Rugarjeva

žena Reza je bila poprej Čibejeva izvoljenka in se je poročila z Ruparjem šele, ko se je bila s Čibejem nekaj sporekla — se zdaj še poostri, saj sta si najstrastnejša nasprotnika v boju za župansko čast in prav zaradi tega — oba propadeta; a Ruparjeva hči Rezka in Čibejev sin France to sovraštvo le premagata, ko njuna ljubezen kljub vsem zoprnostim v odločilnem trenutku le podere vse ovire. In tudi stara Čibejeva krivica do slaboumnega občinskega pastirja Lindeta dobi nekako zadoščenje — vdovec Čibej namreč ne samo, da je sina in mater zatajil, ampak je otroku tudi um pohabil, ko ga je v jezi s krepelcem s češnje sklatil. Lindejev po poli brat Čibejev France in njegova nevesta hočeta ubožca k sebi vzeti, a Linde ostane rajši pri Francetovem najboljšem prijatelju Mlakarjevem Andreju.

Tudi kompozicijsko je povest dobro preiščena; dasi se v začetku množica oseb in drobnih motivov človeku zdi nekako brez tesnejše zveze, se naposled vendarle vse skladno uvrsti v enotno sliko otliške občine in njenega življenja.

»Besede« niso le doslej najobširnejši Velikonjev tekst, ampak tudi eden najboljših, kar jih je doslej napisal, hkrati prava poljudna domačijska povest, ljuba nam toliko bolj, ker nam kaže slovensko domovino onstran mej. Za morebitno novo izdajo za vse slovensko ozemlje bi bilo dobro, če bi se knjiga opremila s pregledno zemljevidno skico, z razlago posebnih otliških narečnih izrazov in morda z nekaterimi pokrajinskimi slikami.

I. Grafenauer

Uredništvo pa je prejelo še tale dopis pisatelja »Besed« N. Velikonje:

V zadnji številki DS berem, da ste prejeli v oceno tudi mojo knjigo »Besede«. Knjiga je razprodana; zato ne bom nikomur škodil, če povem — in mislim, da sem dolžan povedati — nekatere stvari.

Pri prepisovanju rokopisa, tiskanju in črtanju zaradi višjih sil se je v knjigo vrnilo nekaj napak, ki so vsakemu razumljive tam, kjer je zamenjana samo črka, a ne razumeš jih, če je nastala nova, včasih celo nesmiselna beseda.

Lepo Vas zaradi tega prosim, da vzamete na znanje:

1. Naslov V. pogl. je ostal nepopravljen; zdaj visi to poglavje v zraku.
2. Knjiga bi se morala končati z odstavki: »Ljudje so mislili...« do... »presenetiti.«

3. Višja sila je zmaličila enega glavnih motivov, ker je zdaj v knjigi tako, kakor da v pogl. XXX. deklica Vida ve, kaj kupuje. Vsa intriga njene nasprotnice pa prav na tem sloni, da deklica tega v svoji naivnosti ne ve. Zato je tudi zaradi tega pogl. XXXIII. nejasno.

Ker je dovršen del knjige slonel na tem motivu in jo je v izvirniku prepletal, se povest zdi nekoliko — brez moje krivde — postraniva.

4. Morala so izostati nekatera krajevna imena, zaradi tega tudi ves opis krajev v okolici Vipavske doline.

5. Zelo so me vznevoljili pogreški, ki spreminjajo smisel besed. N. pr.: »Mlada« mesto »Klada« na str. 195, »doline« mesto »soline« na str. 209, »Krave ... šetale se« (!) mesto »šelale se« (kar pomeni: dregale se z rogovi) in »nepokvarjenemu« mesto »nepodkvašenemu« (koruznemu kruhu) na 245.